

3. Filosofia artei în Grecia Antică

Profesor: Constantin Aslam

Asistent: Cornel-Florin Moraru

@UNArte din București, 2017

Peter Paul Rubens - *Thetis Receiving The Arms Of Achilles*

Lumea ca ordine și podoabă

- Conceptul fundamental ce definește *Weltanschauung*-ul grecesc este cel de κόσμος (*cosmos*), care însemna, printre altele:
 - 1) Lume
 - 2) Ordine
 - 3) Ornament sau podoabă – de unde înrudirea etimologică a românescului *cosmetică* cu κόσμος
 - 4) Conducător sau legiuitor

Ideea grecească de lume se referă la un întreg organic și ordonat, înțeles din perspectivă estetică drept podoabă, care este guvernat de un principiu ordonator (gr. ἀρχή, *arche*)

Caracterul estetic al *Weltanschauung*-ului grecesc

- Sensurile ideii grecești de κόσμος, implică un caracter pronunțat estetic și rațional al *Weltanschauung*-ului antic în genere.
- Acest caracter dublu caracter (estetic și rațional) poate fi observat în toate creațiile culturale grecești, de la tratatele filosofice până la operele de artă și edificiile arhitecturale.

Întrucât lumea era privită ca un o podoabă unitară, ordonată și rațională, ideea de frumos a fost, încă din cele mai vechi timpuri, asociată cu *armonia* și *proporția*.

- Încă din perioada presocratică (sec. VII-V î. Hr.), gândirea grecească despre artă s-a împletit cu raționalitatea armoniei și proporției care constituiau caracterul estetic al lumii în genere.

Κόσμος-ul inteligibil și cel sensibil

- Întrucât ideea grecească de lume se suprapune ideii de ordine și frumusețe, grecii au gândit *două tipuri fundamentale de ordine*, căror le corespund două idei diferite de frumos:
 - *Ordinea sau lumea sensibilă* (gr. **κόσμος αἰσθητός**, *kosmos aisthētos*) = ordinea sensibilă a lucrurilor, ce poate fi surprinsă cu ajutorul organelor se simț
 - *Ordinea sau lumea inteligibilă* (gr. **κόσμος νοητός**, *kosmos noētos*) = ordinea spirituală sau inteligibilă a lucrurilor, care poate fi surprinsă cu ajutorul spiritului sau gândirii umane (gr. **νοῦς**, *nous*)

Deși distincția dintre aceste două lumi s-a definit în epoca clasică, prin Platon, ea se profilează încă din vremuri homerice, prin distincția dintre „lumea celor vii” și „lumea nevăzută”, Hadesul.

Τέχνη – artă și cunoaștere

- Principalul cuvânt folosit de greci pentru a desemna arta în genere este cel de τέχνη, concept polisemantic dintre ale cărui sensuri amintim următoarele:
 - Artă
 - Meșteșug
 - Pricepere / Cunoaștere practică
 - Mod sau mijloc de a obține un lucru

Pentru greci nu exista diferență între ceea ce noi numim „artă” și simplul meșteșug

Pentru greci, atât arta, cât și meșteșugul, erau văzute ca un tip de cunoaștere rațională

Reflecția despre artă în gândirea presocratică

- Epoca presocratică a gândirii grecești este perioada de timp ce se întinde de la scrierile lui Thales din Milet (c. 624 – c. 546 î. Hr.) până la nașterea lui Socrate (c. 470 – 399 î. Hr.)
- În această perioadă, filosofii greci s-au concentrat asupra conceptului de *natură a lucrurilor* (gr. φύσις, *physis*) și problema *principiului* sau *originii tuturor lucrurilor* (gr. ἀρχή)
- În această perioadă, cu toate că reflecția despre artă a fost restrânsă și fragmentară, s-au dezvoltat trei dintre teoriile fundamentale ale filosofiei artei

1) Teoria artei ca armonie și proporție

2) Teoria artei ca iluzie sau amăgire

3) Teoria artei ca farmec

Marea teorie pitagoreică a frumosului

- Teoria artei ca armonie și proporție este prima teorie despre artă din istoria filosofiei occidentale și, la o privire mai atentă este chiar expresia, în domeniul artei, a *Weltanschauung*-ului grecesc în genere.
- Paternitatea teoriei artei ca armonie și proporție este atribuită *școlii pitagorice de gândire*, o școală ce s-a format în jurul legendarului filosof Pitagora (c. 570-495 î.Hr.)
- Teoria pitagorică despre frumos mai este cunoscută în literatura de specialitate și ca „*Marea teorie a frumosului*” deoarece ea apare, cu modificări minime, la majoritatea gânditorilor care au reflectat asupra artei în Antichitate, Evul Mediu și chiar Renaștere

Marea teorie pitagoreică a frumosului (II)

Formularea marii teorii pitagoreice a frumosului:

Frumusețea operei de artă și a lumii în genere este dată de armonia (gr. ἁρμονία, *harmonia*) și proporționalitatea (συμμετρία, *symmetria*) părților constituante.

- Armonia = buna articulare a părților
- Proporția (sau „simetria” în sens antic) = calitatea fiecărei părți a unei opere de a avea măsura potrivită pentru a se putea articula în mod armonic cu celelalte părți.

Teoria artei ca iluzie sau amăgire

- Primul dintre filosofi despre care avem mărturii textuale că a vorbit în mod explicit despre artă ca *iluzie sau amăgire* (gr. ἀπάτη, *apatē*) este Empedocle din Akragas (c. 490 î.Hr. – c. 430 î.Hr.)

Conform acestei teorii, opera de artă își propune crearea unei iluzii a realității care este susceptibilă de a înlocui realitatea însăși.

- În contextul teoriei artei ca iluzie este pusă pentru prima oară în cultura europeană problema *statutului ontologic al operei de artă* în următoarea formulă: *dacă opera de artă prezintă o imagine a ființării, dar nu ființarea însăși, este ea un obiect real sau o simplă amăgire a simțurilor?*

Iluzie, seducție și farmec

- *Teoria artei ca iluzie* este, totodată, primul context filosofic în care ideea de seducție apare în mod explicit legată de opera de artă, întrucât grecescul ἀπάτη este echivalentul latinescului *seductio*.
- Problemele ridicate de reprezentarea artistică au stârnit interesul majorității filosofilor greci de după Empedocle deoarece *caracterul seducător* sau *amăgitor* al artei contravenea raționalismului viziunii grecești despre lume în genere.
- Toți filosofilor care au abordat problema artei, ulterior lui Empedocle, au încercat să definească o oarecare *logică* sau *canon* al artei care să asigure, pe de o parte, raționalitatea armoniei și proporției și, pe de alta, să explice caracterul seducător al artei.

Teoria artei ca farmec

- Artă este văzută pentru prima oară din perspectiva *farmecului* (gr. φάρμακον, *pharmakon*) la un gânditor contemporan cu Empedocles, *sofistul Gorgias*.

În *Elogiul Elenei*, Gorgias elogiază puterea fermecătoare a retoricii, spunând că „*stau în același raport puterea discursului, față de alcătuirea corpului, și puterea medicamentelor (gr. φάρμακα) față de natura corpului*”

- Artă este văzută ca o putere ce poate afecta sufletul la fel cum sunetul afectează auzul sau culoarea afectează vederea.
- Ca *farmec*, artă are o înrâurire asupra sufletului nostru și ne mișcă, astfel încât trăirile estetice să poată apărea.

Concluzii finale

- Filosofi presocratici au explicitat prin teoriile lor despre artă elementele implicite ale *Weltanschauung*-ului grecesc, anume:
 - 1) Înclinația către o ordonare rațională a lumii
 - 2) Caracterul armonic și proporțional al părților componente ale lumii
 - 3) Ideea despre artă ca pricepere tehnică și mod de cunoaștere a lumii
- Deși aceste teorii despre artă nu sunt dezvoltate sistematic și au mai degrabă caracterul unor reflecții fragmentare, ele au constituit temelia întregii gândiri occidentale despre artă.
- Gândirea perioadei clasice, asupra căreia ne vom opri în cursul următor, a dezvoltat, combătut și rafinat gândurile presocraticilor despre artă.